

● Het statief ●

De tijdloze dukdalf van de fotografie

Wessel Sijl

In dit artikel behandel ik een nuttig fotografisch hulpmiddel dat zo oud is als de fotografie zelf: het statief. Want ondank de digitale revolutie en tal van slimme vondsten om langs elektronische weg bewegingsonscherpte in een foto te elimineren, heeft het statief niets aan waarde ingeboet. Integendeel zelfs: met dank aan de technologische ontwikkelingen is het statief meegegaan in de vaart der volkeren, en zijn er talloze interessante uitvoeringen te verkrijgen. Er zijn statieven voor zowel fotografie- als voor video doeleinden. In dit artikel beperk ik me tot statieven voor fotografie.

Een statief heeft als vanouds het doel om een camera zo stil mogelijk te houden en om daarmee een foto te maken met zo min mogelijk bewegingsonscherpte. Bij lange sluitertijden ligt al snel het risico van bewegingsonscherpte op de loer. Afhankelijk van de lens die op de camera zit is het zaak om een minimale sluitertijd te kiezen waarmee nog uit de hand kan worden gefotografeerd om resultaten zonder bewegingsonscherpte te krijgen. Er bestaat hiervoor een ezelsbruggetje: kies een sluitertijd waarvan het getal overeenkomt met het getal van de brandpuntafstand van de lens. Bijvoorbeeld: bij 50 mm is dat dus 1/50 seconde, of bij 200 mm moet het 1/200 seconde zijn. Dit stamt al uit de tijd van de analoge fotografie, maar heeft nog niets aan waarde ingeboet. Met de huidige beeldstabilisatietechnieken in de camera kan dat iets worden opgerekt, met 1 à 2 sluitertijden stops langere sluitertijd, maar is zaak om proefondervindelijk vast te stellen hoe ver je kunt gaan. De een heeft nu eenmaal een stabielere hand dan de volgende.

Wanneer een statief gebruiken

Een statief kan in heel veel situaties nuttig worden ingezet. Hieronder een greep van de meest voorkomende situaties:

Landschapsfotografie. Bij landschapsfotografie behoort een statief veelal tot de standaarduitrusting van de fotograaf. Bijvoorbeeld om te kunnen fotograferen met een hoge diafragma waarde. Veel landschapsfotografen gaan voor safe om bewegingsonscherpte te voorkomen. Daarnaast is het fotograferen bij zonsopgang en zonsondergang geliefd; dat be-

tekt in de meest gevallen een lange sluitertijd en is het sowieso verstandig om een statief te gebruiken.

Wildlife fotografie. Fotografen die deze tak van sport beoefenen, fotograferen veelal vanaf grote afstand zonder dieren te hoeven storen. Daarbij wordt in de regel gebruik gemaakt van lange teleobjectieven, en juist bij zulke objectieven is voor een trillingvrij gebruik een stevig statief onontbeerlijk. Ook het soms forse gewicht van objectieven is een niet te onderschatten reden om een statief te gebruiken. Lange teleobjectieven beschikken vaak over een speciale statiefaansluiting.

Avond- en nachtfotografie. Dit spreekt eigenlijk vanzelf. Bij zulk laag licht krijg je te maken met behoorlijk lange sluitertijden, waarmee simpelweg niet of nauwelijks uit de hand kan worden gefotografeerd, moderne beeldstabilisatietechnieken ten spijt. Een solide statief is dan onmisbaar. Bij avond- en nachtfotografie is er nog een goede reden voor gebruik van een statief, nl dat de lichtgevoeligheid van de camera laag kan worden gehouden ter voorkoming van ruis.

Macrofotografie. Macrofotografie leidt, net als bij teleobjectieven, al snel tot bewegingsonscherpte. Ook dan is een statief een waardevol hulpmiddel. Een hoge diafragma waarde is belangrijk bij macrofotografie, voor de benodigde scherptediepte, en dat heeft weer een langere sluitertijd als gevolg. Ook dan ontkom je meestal niet aan een statief.

Bij zo'n opname is een statief onontbeerlijk

Studiofotografie. In de fotostudio behoort een statief tot de standaarduitrusting. Behalve de reeds genoemde redenen om een statief te gebruiken, heeft dit bij modellenfotografie het voordeel dat de fotograaf meer (oog)contact met het model kan houden, zonder verstopt te hoeven blijven achter de camera.

Stillevenns. Het gebruik van een statief heeft bij het fotograferen van stillevenns het voordeel van het nauwkeurig bepalen van een compositie. Denk daarbij niet alleen aan artistieke stillevenns, maar bijvoorbeeld ook aan een voorwerp dat je netjes wil vastleggen voor verkoop via internet.

HDR fotografie. Dit is een tak van sport waarbij het statief zich (weer) in een verhoogde belangstelling mag verheugen. Bij High Dynamic Range of Tone Mapping wordt een aantal foto's met verschillende belichtingen gemaakt. Lees: met

hetzelfde diafragma (heel belangrijk) en verschillende sluitertijden. Beweging tussen de gemaakte opnamen is uit den boze, en dan bewijst het statief goede diensten. Zelfs bij HDR fotografie waarbij in de camera de opnamen automatisch tot één beeld worden gemerged, is het statief belangrijk; er kan - bij snellere sluitertijden - wel uit de hand worden gefotografeerd, maar desondanks is het resultaat van HDR en tone mapping bij gebruik van een statief opmerkelijk beter - ook bij snelle sluitertijden.

Soorten statieven

Het statief kent vele vormen. Denk alleen al aan studio's, waar de meest bijzonder uitvoeringen (b.v. hangend aan het plafond of aan de muur) worden aangetroffen. Ik beperk me tot de bekende driepoot statieven. Ofschoon ik er verder niet te diep op in ga, meld ik volledigheidshalve toch ook nog even de eenpootstatieven (ook wel monopods genoemd). Zo'n statief is uiteraard minder stabiel en je moet hem blijven vasthouden, maar je bent wat flexibeler en kunt een net niets hogere diafragma waarde of langere sluitertijd gebruiken dan wanneer je uit de hand zou fotograferen. Je ziet deze statieven veel bij sportfotografie, b.v. langs de lijn van het voetbalveld. Ook op plekken waar niet genoeg ruimte is voor een uitgeklapt driepoot statief.

Materialen

De meest gebruikte materialen voor (met name de poten van de) driepootstatieven zijn: staal, aluminium, carbon fiber, basalt en hout. Elk materiaal heeft zijn voor- en nadelen. Staal is sterk en stabiel, maar zwaar. Aluminium is licht maar niet altijd stabiel bij lichte uitvoeringen. Carbonfiber en basalt zijn sterk, stabiel en licht, maar fors geprijsd. Hout is ondanks de klassieke aanpak stabiel en vangt trillingen goed op, maar is volumineus. In feite heb ik het hier met name over het materiaal van de poten. Een modern statief is vaak een mix van diverse materialen, waarbij ook kunststoffen een steeds grotere rol spelen.

Uitvoering en gebruik

Het ideale statief bestaat niet. Iedere fotograaf stelt zijn eigen eisen, mede op basis van het beoogde gebruik. Waar bijvoorbeeld een goedkoop aluminium statief voor wildlife fotografie wordt afgedaan als slecht, kan deze voor tabletop fotografie binnenshuis prima geschikt zijn. En vaak moet een compromis worden gezocht. Ikzelf mag graag in de bergen fotograferen, tot op hoogten waar de ijle lucht bij wijze van spreken van elke ons een kilogram maakt. Ofschoon ik graag een zwaar statief zou willen gebruiken bij zulke landschappen, moest ik kritisch kijken naar gewicht en pakvolume. Uiteindelijk heb ik een werkbaar compromis gevonden in een reisstatief van MeFoto.

Functioneel reisstatief van MeFoto

Hieronder een aantal criteria voor aanschaf en gebruik van een statief:

Draaggewicht. Een statief is in beginsel stabiel op basis van het eigen gewicht en van de daarop te plaatsen camera (en objectief). Wees niet te zuinig of kritisch met het eigen gewicht van het statief; zwaarder is beter. Het is aan te raden om de eigen camera, bij voorkeur in combinatie met een zwaar objectief, te plaatsen op de beoogde camera, en stel vast hoe stabiel de combinatie is.

Werkhoogte. Bij veel gebruik van een statief komt ook een stuk ergonomie om de hoek kijken. Een kort statief kan bij intensief gebruik leiden tot rugklachten door het voortdurend gebogen staan. Voor het fotografische resultaat is dat minder belangrijk. Maar wat is wijsheid? Een laag maar stevig statief is voor het fotografische resultaat belangrijker dan een hoog maar te licht statief. Zoek dus een verstandig compromis tussen ergonomie en het fotoresultaat. Voor het vaststellen van de beste hoogte is het beter om de middenzuil niet te nadrukkelijk in de overweging te betrekken; een uitgetrokken middenzuil maakt het geheel meestal wat minder stabiel.

Poten. De poten van het statief zijn in de meeste gevallen opgebouwd uit drie of vijf delen die in- en uitgeschoven kunnen worden. Het vastzetten van de delen gaat met klemmen: klemmen die je kunt los- of vastklikken, of die je moet los- en vastdraaien. Dat laatste werkt iets trager, maar is in de regel wat degelijker, en het risico dat per ongeluk een klem wordt open gestoten (wat mij een keer is overkomen - camera kapot) is kleiner. Let ook op de onderzijde van de poten. Veelal is sprake van rubberen voetjes voor gebruik op een gladde vloer (vooral binnenshuis), of van scherpe punten voor buiten gebruik, of - het handigst - een combinatie van beide

Rubberen voetjes of stalen pinnen?

Robuustheid. Het statief moet in alle omstandigheden zijn mannetje staan: in slecht weer, in vrieskou, in het zand, in zilde omstandigheden aan de kust, op ruwe ondergrond, enz. Kom je veel in ruwe omstandigheden, bespaar dan niet op kwaliteit en accepteer een wat hoger gewicht. En kijk ook naar de kwaliteit van de (al of niet uitstekende) kunststof delen; dat moet in overeenstemming zijn met de rest van het statief. Een kunststof klemmetje bijvoorbeeld mag niet te snel aan materiaalmoedheid leiden, of makkelijk kunnen afbreken.

Statiefkop. De statiefkop is het beweegbare deel aan de bovenzijde van een statief waarop de camera wordt bevestigd. Goedkopere statieven worden vaak inclusief een statiefkop geleverd (soms zelfs zonder de mogelijkheid deze los te kunnen schroeven), terwijl bij de duurdere statieven deze apart moeten worden aangeschaft. Dit uiteraard om de keuze af te stemmen op het beoogde gebruik. Het klassieke model is de zogenaamde panoramakop. Deze

koppen zijn relatief voordelig en robuust. In beginsel zij die vooral geschikt voor video, maar ook bij fotografie kunnen ze prima worden ingezet. Bij - het woord zegt het al - panoramafotografie bewijzen ze goede diensten (uitsluitend draaien, waarbij de andere bewegingsrichtingen ongemoeid blijven).

Een andere populaire statiefkop is het balhoofd - een soort kogelgewricht. Deze wordt vooral gebruikt bij fotografie. Bij deze kop kan de gewenste stand, ongeacht de richting, snel en in één handeling worden ingesteld. Afhankelijk van het te dragen gewicht zijn er uiteenlopende maten. Het nadeel van balhoofden is dat ze wat gevoeliger zijn voor zand, water en vuil, als ook de prijs (duurder dan een panoramakop).

Balhoofd

Welke kop ook wordt gekozen: het mag niet onlogisch zwaar of volumineus zijn ten opzichte van het statief.

Snelkoppeling. Heel handig is als de kop is voorzien van een snelkoppeling, waarmee de camera snel op het statief bevestigd en weer verwijderd kan worden. Aan de camera wordt dan een snelkoppelingplaat bevestigd. Helaas hanteert de meeste merken hun eigen maten snelkoppelingen en -platen, maar sommige merken zijn uitwisselbaar. Wellicht handig om ook daarop te letten.

Snelkoppelingplaat

Tips voor gebruik

Plaatsing van het statief. Het is verstandig om één van de poten van het statief in de richting van het onderwerp te zetten. Bij een groot objectief is de kans dat het statief omvalt hierdoor wat kleiner, en je kunt tussen de twee andere poten van het statief staan voor het instellen van de camera en het bepalen van de compositie.

Stabiliteit. Ten behoeve van de stabiliteit moet het gebruik van de middenzuil worden beperkt. Trek de middenzuil alleen uit in de gevallen waarin het niet anders kan.

Voor de poten geldt feitelijk hetzelfde; hoe minder ver de poten zijn uitgeschoven, des te stabiel is het statief. De dikste delen zijn het stabielst; indien de hoogte beperkt kan blijven kunnen de onderste, dunste poten het beste ingeschoven blijven. Veel statieven hebben een haak aan de onderzijde van de middenzuil. Dit is bedoeld om hieraan iets zwaars, bijvoorbeeld de fototas, te hangen. Dit verhoogt de stabiliteit aanzienlijk.

Zorg er voor dat de middenzuil loodrecht staat. In dat geval is het gewicht van de camera gelijkmatig over de poten verdeeld. Als hulpmiddel kan een waterpas dienen. Veel statieven beschikken over een ingebouwde waterpas. Let op: ook veel camera's beschikken tegenwoordig over ingebouwde (elektronische) waterpassen en kunstmatige horizonnen. Dat is heel nuttig, bijvoorbeeld bij het fotograferen van landschappen en architectuur, maar gebruik van die opties garandeert nog niet dat de middenzuil van het statief loodrecht staat. Daarom stel ik meestal eerst het statief in met behulp van een in het statief ingebouwde waterpas, en daarna gebruik ik de genoemde opties van de camera (voor zover dat nog nodig is).

Zware objectieven. Indien met grote objectieven wordt gewerkt, zullen die in de regel over een eigen statiefaansluiting beschikken. Maak hiervan gebruik; hiermee wordt het gewicht mooi verdeeld.

Beeldstabilisatie. Veel moderne camera's en/of lenzen beschikken over beeldstabilisatie. Is dat het geval, schakel die bij gebruik van een statief uit. Als de camera niet beweegt, heeft de stabilisator toch soms de neiging om zijn werk te doen. Deze techniek is er feitelijk niet op ingesteld dat er helemaal geen beweging is, en juist daardoor kunnen er onbedoelde, en dus foute 'correcties' ontstaan.

De draadontspanner. Zelfs bij gebruik van een statief blijft er een risico van bewegingsonscherpte wanneer je de ontspanking van de camera indrukt. Gebruik daarom bij voorkeur een draadontspanner (tegenwoordig vaak elektronisch en toemnemend ook draadloos) om elke beweging uit te sluiten. Een alternatieve oplossing is om de zelfontspanner van de camera gebruiken, maar dit is eigenlijk alleen een werkbaar alternatief bij statische onderwerpen (b.v. table-top fotografie).

Opgeklapte spiegel. Bij zeer lange sluitertijden, waarbij de minste trilling funest is, is het een overweging om bij een spiegelreflexcamera de spiegel van tevoren op te klappen (indien de camera over zo'n optie beschikt).

Op locatie. Let er op dat op sommige locaties (bijvoorbeeld musea) niet met een statief mag worden gefotografeerd. En let er op dat er geen doorgangen worden geblokkeerd, en dat de veiligheid van jezelf of van anderen niet in het geding komt.

Tot zover deze uiteenzetting over de Grande Dame in de fotografie. Indien je nog geen statief hebt en je overweegt om er een aan te schaffen en -vooral- te gaan gebruiken, hoop ik dat deze tips van nut zijn. Raadpleeg ook eens de websites van de bekende producenten. Om er een paar te noemen: Manfrotto, Benro, Gitzo, Slik, Velbon, Hama, MeFoto, Vanguard, Cullmann, Bilora.